

Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials. Volum. X. Memòries de missions de recerca per Baltasar Samper; Palmira Jaquetti. A cura de Josep MASSOT I MUNTANER. Barcelona: PAM, 2000. 319 p.

Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials. Volum. XI. Memòries de missions de recerca per Palmira Jaquetti. A cura de Josep MASSOT I MUNTANER. Barcelona: PAM, 2001. 337 p.

Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials. Volum. XII. Memòries de missions de recerca per Joan Tomàs-Joan Amades; Palmira Jaquetti. A cura de Josep MASSOT I MUNTANER. Barcelona: PAM, 2002. 255 p.

Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials. Volum. XIII. Memòries de missions de recerca per Joan Amades; Baltasar Samper. A cura de Josep MASSOT I MUNTANER. Barcelona: PAM, 2003. 349 p.

I. PRESENTACIÓ

«Tot plegat, hi ha feina per a moltes persones i per molts anys, i tothom que vulgui prendre-hi part serà benvingut i rebut amb els braços oberts». Aquestes paraules foren escrites l'any 1993 pel P. Josep Massot i Muntaner sobre la tasca tot just encetada de recuperació, estudi i divulgació de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC). Els materials per aquesta obra havien arribat l'any 1991 des de Suïssa a Catalunya, després d'haver restat al país helvètic durant més de mig segle, gràcies a l'acte generós de donació de la família Patxot a l'Abadia de Montserrat. Val a dir, encara que ja s'ha assenyalat altres vegades, que s'ha de reconèixer amb agraïment que el mateix Rafael Patxot i els seus familiars tinguessin cura d'aquests materials, tot mantenint-los units en un fons únic per tal que, quan les condicions ho permetessin, poguessin retornar a Catalunya. A la vegada, i d'antuvi, s'ha de deixar constància del més que valuós esforç, intel·lectual i vital, que el P. Josep Massot i Muntaner ha fet, i fa, des de l'arribada dels materials esmentats a Catalunya.

I potser el P. Massot i Muntaner havia de ser la persona que, a la fi, hagués de tenir cura d'aquests materials i de tota la feina que hi restava associada, com és, per exemple, l'edició de les memòries de les missions de recerca. I havia de ser precisament ell perquè, ja des dels seus primers escrits publicats a la dècada de 1960 relacionats amb la tradició oral, el seu coneixement del que havia estat l'estudi de la nostra tradició oral, en termes generals, a Catalunya i a Espanya fins aquell moment, li havia permès d'esbrinar-ne moltes de les claus, conceptuals i formals. Així, cal recordar com ja el 1959, en aquesta mateixa publicació d'*Estudis Romànics* (vol. XII, 1959-1960, pàg. 194-197), presentava el treball sobre l'obra *Folklore de Catalunya* de Joan Amades i el 1962 l'estudi «Sobre la poesia tradicional catalana» (*Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares*, vol. XVIII, pàg. 416-469).

Com ja vaig escriure fa temps, des d'aquests primers estudis, el P. Massot i Muntaner ha fet aportacions més que substancials, en quantitat i qualitat, per la qual cosa ben segur que era, i és, la persona adient per posar fil a l'agulla a l'ordenació, catalogació, estudi i publicació del fons de l'OCPC. Aquesta tasca ha donat com a fruit l'edició des de 1993 d'un volum anual de materials de l'OCPC, cosa que dóna idea de l'abast de la documentació que els estudiosos de l'Obra del Cançoner van arribar a aplegar. I aquest és un aspecte que s'ha de destacar, més enllà d'altres avaluacions sobre el que va significar l'OCPC: tot mirant més enllà i tot superant potser velles modèsties, s'hauria de començar a veure, ara, que, malgrat els mals fets històrics que la societat catalana ha patit, des de la segona meitat del segle XIX ha existit una voluntat constant de compilar i estudiar les manifestacions culturals de caire tradicional i/o popular. Més enllà de marcs ideològics, socio-culturals i polítics —renaixença, modernisme, noucentisme...— en el país hi ha hagut un quasi permanent interès per a conèixer tot un seguit d'expressions de la tradició oral, cosa que ha significat que, en uns moments determinats, es poguessin dur a terme iniciatives de primer ordre com l'OCPC o, uns anys abans, la de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, iniciatives que són veritables fites intel·lectuals i culturals en l'espai ibèric abans de 1936.

Des de l'arribada dels materials de Suïssa, que es van veure complementats amb els fons de l'OCPC que van restar a Catalunya, el P. Massot i Muntaner ha dut una tasca d'inventari i estudi per tal de posar a l'abast dels estudiosos el conjunt d'aquest valuós material. El P. Massot començà un primer inventari del fons corresponent als materials compilats per Marià Aguiló i Rossend Serra i Pagès; després, inicià l'estudi de les missions de l'Obra del Cançoner i de la resta de la documentació. De fet, com el mateix P. Massot ha dit, els mateixos impulsors de l'OCPC ja es van adonar de la necessitat i de la importància d'inventariar a través de fitxes i índexs les cançons, les fotografies i d'altres materials que havien estat aplegats en les esmentades missions de recerca de l'Obra del Cançoner, tasca que, malauradament es va perdre arran la guerra civil. Donada l'amplitud del projecte, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Abadia de Montserrat signaren un conveni per tal de facilitar la microfilmació de tot el fons conservat i, a la vegada, la represa de l'edició dels *Materials* de l'Obra del Cançoner, interrompuda des de fa més de mig segle. Els

nous volums començaren amb el volum IV i a hores d'ara ja han arribat fins al XIII (editat el 2003). El conjunt de tasques (inventari, microfilmació, edició i d'altres menors) està esdevenint veritablement una de les empreses científiques i intel·lectuals de més gran amplitud dels nostres dies a Catalunya. Aquesta empresa, duta a terme des del silenci i la humilitat dels arxius i biblioteques, de ben segur aportarà un conjunt de materials de primer ordre no solament de caràcter musicològic sinó també, per exemple, sobre el mateix univers ideològic dels recercadors, sobre les condicions de vida de la Catalunya rural dels anys vint i trenta del segle xx o sobre l'espoli del patrimoni artístic del país, aspectes que es poden veure, a tall de mostra, en els següents comentaris.

La nostra presència aviat fou atallada i sense que nosaltres ens dirigíssim a ningú, aviat ens rodejà una munió de dones parlant-nos de cançons o oferint-se per cantar. Hem de confessar que el grau de nedat de les persones que ens rodejaven i de les cases que formaven els carrers on ens trobàvem era tan dubtós que no ens atrevírem a demanar a ningú que ens deixés entrar i que ens donés hostatge per a treballar, puix que era preferible fer el recull al carrer, amb tot i els grossos inconvenients i incomoditats que reportava en ell, que no posant-nos dintre de cap casa, en les quals la higiene més rudimentària hi era en absolut desconeguda (Memòria de recerca de Joan Tomàs i Joan Amades, Ribera del Segre-Segarra-Ribera del Sió-La Noguera, 1929; volum XII, 2002, pàg. 62).

Hi ha un infant pacient, callat, que té una mà enorme, infectada, amb un greix de porc damunt per metgja. El gos se'n fa salivera i té els ulls clavats a la cansalada. Un fil negre serveix de bena [...] (Memòria de recerca de Palmira Jaquetti, Ribagorça, 1929; volum XI, 2001, pàg. 62).

Davant nostre una llarga caravana. Un antiquari se'n duu el poc que quedava del romànic al Pont [de Suert]. El davanter s'atura a cada punt. El capitell que li han lligat a l'esquena se li decanta, les columnetes esqueixen tot envoltori i amenacen de deixar llur esveltesa a les graonades del camí, als peus dels matxos (Memòria de recerca de Palmira Jaquetti, Ribagorça, 1929; volum XI, 2001, pàg. 66).

Per tant, aquests materials esdevenen documents de primer ordre per a endinsar-se en les formes de vida, certament des d'un enfocament diferent, a la Catalunya i d'altres terres de parla catalana —com les Balears— dels anys vint i trenta del segle xx. A més del valor del que significa una mirada diferent, també cal fer esment de la mateixa amplitud geogràfica, que esdevé un altre dels valors aplegats pels missioners de l'Obra donat que permet dur a terme un exercici de comparatisme cultural en l'àmbit etnomusicològic.

II. ELS NOUS VOLUMS

La tasca d'edició que el P. Massot i Muntaner ha dut a terme en els dos darrers lustres ha significat, com ja s'ha apuntat, que, des de 1993, cada any vegi la llum un nou volum dels materials de l'OCPC que, a hores d'ara, són les memòries de les missions de recerca dutes a terme pels diferents estudiosos que van col·laborar-hi. Els darrers volums editats, tots a cura del P. Massot i Muntaner, han estat: Volum X: *Memòries de missions de recerca per Baltasar Samper; Palmira Jaquetti*;¹ Volum XI: *Memòries de missions de recerca per Palmira Jaquetti*;² Volum XII: *Memòries de missions de recerca per Joan Tomàs-Joan Amades, Palmira Jaquetti*;³ Volum XIII: *Memòries de missions de recerca per Joan Amades; Baltasar Samper*.⁴

1. Baltasar Samper i Ramon Morey a Mallorca, Eivissa i Formentera del 7 d'agost al 27 de setembre de 1928; Palmira Jaquetti i Enric d'Aoust a Torroella de Montgrí, Verges, Pals i l'Escala, del 23 de desembre de 1928 al 2 de gener de 1929.

2. Palmira Jaquetti i Enric d'Aoust a Ribagorça del 29 de juny al 4 de setembre de 1929.

3. Joan Tomàs i Joan Amades a la Ribera del Segre, La Segarra, La Ribera del Sió i La Noguera, del 17 de juliol al 30 d'agost de 1929; Palmira Jaquetti i Enric d'Aoust a l'Escala, del 24 al 30 de desembre de 1929.

4. Joan Tomàs i Joan Amades a les comarques lleidatanes del 23 de juliol al 13 de setembre de 1930; Baltasar Samper i Enric Morey a Mallorca de l'1 al 30 d'agost de 1930.

L'estructura de tots els llibres segueix un mateix patró: «Presentació» a cura del P. Massot i Muntaner qui, com ja va escriure en el volum IV, fascicle I, de *l'Inventari de l'Arxiu de l'OCPC* (Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993, pàg. 10) es limita a fer un «inventari minucios del material arribat a Montserrat [...] que ha defugit expressament l'anotació erudita [...]»; la «Memòria de la recerca»; una «Selecta dels materials recollits en la missió»: cançons (lletra i música —en aquest cas, reproducció fidel de les primeres línies de cada pentagrama fet pels recercadors en les seves missions, incorporant les seves anotacions manuscrites) i, en alguns casos, fotografies dels informants; en darrer terme, els índexs onomàstic i toponímic. Aquesta estructura permet identificar, de manera sempre ben entenedora, els diversos volums de la sèrie, la qual, a hores d'ara, està esdevenint una font de coneixement de primer ordre per a l'estudi de la cançó tradicional i popular de les terres de parla catalana. En aquest sentit, la varietat i quantitat dels materials musicals recollits en els diversos volums esdevé la millor prova de l'abast de l'Obra del Cançoner; la varietat permet entreveure, a més de la mateixa riquesa etnomusicològica, en quantitat i qualitat, la possibilitat d'endinsar-se en el més enllà de les cançons; és a dir, la música com a expressió de l'univers sociocultural, polític i religiós de la societat catalana rural de les primeres dècades del segle xx, amb una empremta encara molt marcada pels ritmes de la societat preindustrial. Per exemple, a més de les cançons de llegenda o mítiques (comte Arnau), les referides a fets religiosos (anar a Montserrat, acte de combregar, vida de Jesús o la Verge Maria, sants – Magí), de treball (llaurar, segar, batre, «menar carro», dur llenya al forn de calç, «fer herba» —entrecavar—, marineres) i de l'àmbit domèstic i/o familiar (bressol, dida, nit de noviances), l'Obra del Cançoner també n'aplegà moltes d'altres que fan referència, encara que sigui de manera llunyana, a situacions i/o esdeveniments històrics; aquests esdeveniments es troben reflectits en moltes de les lletres, les quals, per tant, esdevenen autèntics testimonis de com es van viure determinades situacions històriques i les reinterpretacions i/o adaptacions populars que se'n feren; això es pot veure en *Les hortes del Rei Moro* (missió Samper-Morey, 1930; volum XIII, pàg. 265) quan fa referència a la reina Isabel (la Catòlica) o la *Cançó de Carlins* (missió de recerca de P. Jaquetti i E. d' Aoust, 1929; volum XII, pàg. 239).

Com ja s'ha apuntat, la documentació etnomusical es complementa amb una selecció d'imatges d'alguns dels informants i dels cantaires dels missioners de l'Obra, fotografies que són un ajut per a apropar-se al context en el qual es van aplegar les músiques. En aquest cas, i donat que la fotografia no era una finalitat en si mateixa, com sí que, per exemple, ho era en el cas del fons gràfic de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, les imatges foren un complement més de les recerques, però, a hores d'ara, és un dels aspectes que caldria estudiar a fons, donat el significatiu volum que se n'arribà a aplegar.

III. A TALL DE REFLEXIÓ FINAL

Un darrer apunt: com ja he indicat més amunt, els mals fets de la nostra història han fet que un nombre significatiu de projectes científics i/o culturals de gran envergadura per al país s'hagin vist frustrats al llarg del segle xx, unes vegades per les situacions generals viscudes pel país i d'altres, no cal oblidar-ho, per raons de caire personal i/o gremial. En aquest sentit, l'OCPC esdevé una mostra de primer ordre del que han estat les condicions de la recerca, recollecció i anàlisi de la tradició oral i la cultura tradicional catalana, tot esdevenint un exemple importantíssim tant pel que fa a la feina duta a terme com pels materials aplegats. Avui, en els primers anys d'un nou mil·lenni, seria desitjable saber mirar enrere i aprendre de l'esforç dels Patxot, Tomàs, Amades, Samper, Jaquetti, Pujol, etc. i de la tasca actual del P. Massot i Muntaner per tal d'anar més enllà i bastir autèntics projectes de recerca, documentació, conservació i difusió del nostre patrimoni etnològic. Aquest, cal recordar-ho, a hores d'ara encara no té un indret emblemàtic on ser presentat i divulgat a la ciutadania de Catalunya, per tal que aquesta pugui extreure'n els ensenyaments sobre el que han estat les formes de vida del país, malgrat que en els darrers anys s'han començat a bastir un seguit d'inicia-

tives, com la de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, impulsat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, que estan significant un autèntic estímul pel coneixement i divulgació del patrimoni etnològic català.

Lluís CALVO
Institució Milà i Fontanals, CSIC
Director de la *Revista d'Etnologia de Catalunya*